

*Вчіть дитину вдивлятися у звичне
І вона побачить несподіване,
Вчіть дитину вдивлятися у негарне -
І вона побачить гарне,
Вчіть дитину вдивлятися у частини -
І вона побачить ціле,
Вчіть дитину вдивлятися у мале -
І вона побачить велике.
(З японської поезії)*

Шкільний учитель... Саме на нього покладається відповідальність за долю підростаючого покоління. Тепер, коли в нашому суспільстві такий складний період, потрібна людина творча, ініціативна, смілива. Тому вже сьогодні складаються умови для оновлення методик кожного навчального предмета, а отже, і модернізується система освіти сучасної школи.

У нормативних документах з розвитку загальної освіти в Україні (Державних освітніх стандартах, концепціях художньо-естетичного виховання учнів) інтегроване викладання мистецтва визначається як одна з провідних стратегій, адже сприяє формуванню у школярів цілісної художньої картини світу. Загальна мистецька освіта як ядро системи художньо-естетичного виховання школярів, що гармонійно поєднує навчання, виховання і розвиток учнів засобами мистецтва, має підготувати їх до активної участі у соціокультурному житті, допомогти у формуванні підґрунтя національної свідомості та подальшій художньо-естетичній самоосвіті.

В будь-якому віці в діяльності людини є моменти прояву творчості. Навчання – найважливіший фактор розвитку активної творчості школярів. Для того, щоб навчити творчості, розвинути пізнавальну, творчу активність в учнів, треба перш за все навчити їх мислити, обмірковувати всі процеси і явища, сприяти формуванню цілісного «образ світу». А це можливо здійснити за допомоги синтезу знань та мистецтв, а отже за допомоги інтеграції навчання.

Наталія Кондратюк

Н.А.Лемешева,
методист Черкаського обласного
інституту післядипломної освіти
педагогічних працівників
Черкаської обласної ради

*Дитина мислить формами, звуками, відчуттями взагалі.
Надаючи навчання форм, фарб, звуків, роблячи його доступним
якнайбільшому числу відчужень дитини,
ми робимо наше навчання доступнішим дитини*
К.Д.Ушинський

1. РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ЦИКЛУ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРАЦІЇ

*З досвіду роботи учителя образотворчого мистецтва та художньої
культури Христинівської спеціалізованої школи I–III ступенів №1 ім.
О.Є.Корнійчука Христинівської районної ради Черкаської області
Наталії Вікторівни Кондратюк*

Кондратюк Наталія Вікторівна, учитель образотворчого мистецтва, художньої культури, креслення, керівник Зразкової художньої студії «Чарівний пензель» яка понад 22 роки натхненно працює у Христинівській спеціалізованій школі I–III ступенів №1 імені О.Є. Корнійчука Христинівської районної ради.

Останні 4 роки працює над вирішенням навчально-методичної проблеми: *«Розвиток творчих здібностей учнів на уроках художньо-естетичного циклу засобами інтеграції».*

В останні десятиліття значно активізувалися інтегративні тенденції не тільки в науці, культурі, мистецтві, а й в освіті. Інтеграція як процес створення цілісної і багатомірної картини світу сьогодні набуває статусу одного з провідних методологічних і дидактичних принципів, адже вона ізоморфно відображає тотальну якість постмодерністського інформаційного суспільства.

Педагогічна ідея досвіду полягає у необхідності створення педагогічних умов які всебічно розвивали пізнавальну активність та творчість учнів, самостійність їх мислення, пробуджували в них прагнення до знань в галузі мистецтво, самоосвіти

Одним із шляхів вирішення проблеми є виявлення художніх та педагогічних цінностей мистецтва; визначення ціннісних домінант творчого стилю учителя; вивчення та поширення передового педагогічного досвіду.

Об'єкт дослідження - навчально-виховний процес художньо-естетичної освіти.

Предмет дослідження - культуротворчі умови для впровадження інноваційних ідей інтегративної освіти.

Гіпотеза - лише при створенні відповідної культуротворчої атмосфери, що базується на комплексному використанні різних видів мистецтва в навчально-виховному процесі, відбувається формування цілісного художнього світогляду учня, розвиток його образно-асоціативного мислення, почуттєво-емоційної сфери, творчих здібностей, талантів, відповідних нахилів та інтересів.

«Краса, – сказав В.О.Сухомлинський, – це, образно кажучи, чисте повітря і свіжий вітер на якому тримаються крила почуттів, що облагороджують людину. У красі ми вбачаємо першу іскорку, яка на все життя запалює в серці любов до людей, ненависть і непримиримість до зла». Добре розуміє це і Наталія Вікторівна і націлює учнівську увагу на кращі зразки світового та українського мистецтва, на красу рідного краю та формує інтерес до відтворення краси у творчих художніх роботах.

Особливе місце в педагогічній діяльності Наталії Вікторівни займають інтегровані уроки, на яких відповідно до навчальної програми, вчитель формує в учнів уміння аналізувати та інтерпретувати мистецькі твори, порівнювати засоби виразності різних мистецтв, проводити емоційно-образні паралелі та шукати аналогії, узагальнюючи спільні ознаки в межах єдиної теми.

Вчитель також практикує проведення бінарних уроків, зокрема художньої культури і української мови та літератури в 10 класі на тему: «Розвиток драматургії і театру 70-90 рр. XIX ст. Створення професійного театру. Трупа корифеїв та їх діяльність театру. Трупа корифеїв та їх діяльність» (Додаток 2).

В своїй педагогічній діяльності педагог надає провідної ролі атмосфері творчості, акцентуванні особистісного, неповторного — передумова для розкриття духовного потенціалу, виховання справжньої творчої індивідуальності. Характерною рисою її роботи є доброзичливість. Вона дає можливість створювати такі умови навчання, при яких в учнівському колективі виховується взаємоповага, взаємодія, партнерські відносини, прагнення робити добро і створювати красу.

Головний акцент в ході проведення уроків Наталія Вікторівна робить на самостійній пізнавальній діяльності учнів (а не заучуванні готових висновків), створенні проблемних ситуацій з урахуванням логіки навчальних предметів.

Домашні завдання які вчитель пропонує учням, носять виключно творчий характер та сприяють реалізації особистісно-орієнтованого підходу щодо розвитку творчих здібностей учнів: спостереження певних об'єктів та явищ дійсності, добір візуального (музичного чи літературного) матеріалу, обдумування сюжетів для композицій на задану тему, пошук нової цікавої інформації з додаткової літератури, складання казок про художників, композиторів та відповідно розгляд чи слухання їхніх творів.

Тематичне оцінювання Наталія Кондратюк проводить в різних формах: усне опитування, усна відповідь на завдання на картках, рецензування художніх творів, тест-експрес, графічний та цифровий диктант, конкурс, вікторина, творчий звіт.

Ініціативу інтеграції педагог активно продовжує і в позаурочній роботі на гурткових заняттях, під час проведення виховних заходів. Така комплексна методика, на думку педагога, не тільки відкриває широкі перспективи для оновлення змісту освіти, але й спонукає формуванню духовно багатой

особистості, вихованню учнівської молоді у дусі найкращих людських цінностей.

Результативність педагогічної діяльності вчителя є: перемоги учнів у знаних конкурсах дитячої творчості, а саме Всеукраїнської виставки-конкурсу дитячого малюнка «Я хочу жити в якісному світі», Всеукраїнського конкурсу дитячих малюнків на тему «Національний банк майбутнього», «Славетне минуле у малюнках дітей», «Творчість Т.Г. Шевченка очима дітей», VI Всеукраїнської виставки-фестивалю «Обдаровані діти України».

Наталія Вікторівна постійно бере участь у педагогічних виставках та конкурсах технологій «Освіта Черкащини», «Цифрові ресурси», у Всеукраїнському конкурсі «Творчий учитель – обдарований учень».

Досвід Кондратюк Н.В. представлений у посібниках: Усі уроки художньої культури. 10 клас. Рівень – стандарт, – Х.: Вид. група «Основа», 2011, – 239ст. та Усі уроки художньої культури. 11 клас. Рівень – стандарт, – Х.: Вид. група «Основа», 2012; Методика вивчення книжкової графіки на уроках образотворчого мистецтва. – Черкаси: ЧОПОПП, 2013. – 64с. та надруковані в інформаційно-методичному віснику Христинівського районного методичного кабінету «Освітньому навігаторі».

*„ Все добре – людяне та благородне,
але лише прекрасне є божественним і безсмертним”
Гамерлінг*

2. Методичні технології інтеграції в процесі навчання, виховання та розвитку художньо-творчих здібностей школярів засобами мистецтва

XXI століття визначило потреби людини й суспільства в нових стратегіях: розумовій, інформаційній, емоційній, врешті в етиці поведінки особистості на рівні соціальних відносин та внутрішнього світу. У зв'язку з цим сучасні тенденції розвитку освіти підпорядковуються змінам у парадигмах сприйняття світу. У сучасних умовах освіта не може залишатися осторонь від стрімких процесів науково-технічного прогресу, посилення інтеграційних функцій у розвитку науки, техніки, виробництва, політики. Наше суспільство перебуває в постійному розвитку і через систему утворень висуває і реалізує все нові вимоги до людини, а, отже, і до якості освіти:

- до навчання, тобто до постійної самоосвіти, освоєння нових видів діяльності,
- до інтелектуально-фізичного розвитку,
- до здатності мислити і діяти творчо.

Багато з цих якостей можна розвинути, вводячи в школах інтегративні курси, інтегровані уроки, використовуючи комп'ютерні технології, бажання педагогів навчити бачити світ цілим, а не роздробленим на шматочки маленьких відомостей і уявлень, які легко забуваються і не знаходять застосування в реальній навколишній дійсності.

Інтеграція (лат. Integratio – відновлювання, поповнення, від integer – повний, цілісний) – це стан внутрішньої цілісності, зв'язаності

диференційованих частин і функцій системи, а також процес, що веде до такого стану. Процес інтегрування передбачає відродження природних, об'єктивно існуючих зв'язків і перехід у нову якість.

Поняття *інтеграція* у педагогічній науці набуло багатозначності:

- інтеграція як *сутність, закономірність* освіти, де смислові межі двох понять співпадають;

- інтеграція як *освітня політика*, тенденція до взаємоузгодження систем освіти у світі (наприклад, „всесвітня євроінтеграція");

- інтеграція як *принцип* освіти, що відображає тенденції і потреби сучасного суспільства;

- інтеграція як освітня *мета* (створення у школярів цілісного уявлення про навколишній світ);

- інтеграція як *інструментарій, засіб* удосконалення педагогічного процесу;

- інтеграція *змісту* освіти (за знаходження загальної основи і способів об'єднання предметних знань, результат - інтегрований курс, інтегрована програма);

- інтеграція *форм* організації навчання і виховання (інтегрований урок);

- інтеграція способів *взаємодії* педагога та учнів (інтегративна педагогічна технологія).

Проблема інтеграції не нова у світовій науці, їй більше двох тисяч років і виникла вона у філософії, коли виникла необхідність самоусвідомлення теоретичного мислення. Більшість дослідників стверджує, що проблема інтеграції йде ще від античних часів. Набагато пізніше нею захопилися Я.Коменський, Й.Песталоцці, К.Ушинський. Оновлений зміст освіти ґрунтується на інтеграційних процесах, які не тільки є пріоритетним напрямком в його реалізації, а й забезпечують дотримання багатьох принципів сучасної освіти.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить, що проблемами інтеграції займався й займається багато вчених. Зокрема питанням педагогічної інтеграції присвячено праці Т.Браже, І.Козловської, Л.Масол, О.Савченко, М.Сердюкової та інших. М.Асімов, В.Афанасьєва, Б.Кедрова, П.Копкіна, С.Тимохіна, А.Урсул та інші розглядають інтеграцію у філософському аспекті. С.Архангельський, В.Безрукова, М.Берулава, І.Зверєв, М.Махмутов віддають перевагу питанням, які розкривають сутність інтеграції. Формам, видам і шляхам реалізації інтеграції, зокрема й у професійній освіті, присвячено праці І.Агібалова, Г.Батуріна, Ю.Ганіна, О.Гребенюка, В.Курок, В.Сидоренка, В.Юрженка, І.Яковлева.

Існує низка проблем у практичному впровадженні інтегрованих курсів, а саме неготовність сучасних вчителів до впровадження підходу, що підпорядковує зміст освіти, форми і методи педагогічної взаємодії з учнями стрижневій ідеї – спрямованості на формування у школярів естетичних цінностей, які далі будуть втілюватись ними у життя, входити в їхній життєвий простір. Часто педагоги не усвідомлюють, яким має бути вибір засобів навчання, виховання, котрі найбільшою мірою сприятимуть розвитку особистості, її естетичних потреб, опанування нею естетичними цінностями і

набуттю естетичного досвіду, результатом чого і постає вихованець як висококультурна духовна особистість. При викладанні інтегрованого курсу «Мистецтво» двома вчителями, є складність спільної підготовки до уроку. Вчителі розуміють значення інтегративних курсів у навчальному процесі, але їм бракує практичного досвіду реалізації інтегративних підходів, а саме недостатня обізнаність учителя щодо змісту паралельного мистецького предмета (музика — образотворче мистецтво) та неузгодженість форм і методів викладання. Саме це й актуалізує втілення у методичну практику ідеї «Інтеграція художньо-культурологічних знань у системі підготовки вчителів інтегрованих курсів «Мистецтво» та «Художньої культури»».

*«У кожного учня є задатки якихось здібностей.
Ці задатки – як порох і щоб їх запалити, потрібна іскра»
В. Сухомлинський*

2.1. Активізація пізнавальної діяльності учнів засобами інтеграції

Однією з найважливіших проблем сучасної освіти, на наш погляд, являється помітне зниження зацікавленості учнів до навчання. Оновлення змісту освіти у XXI столітті вимагає розв'язання складної проблеми, як перетворити гігантський масив знань в індивідуальне надбання та знаряддя кожної особистості. Адже світ "інформаційного вибуху", який формує нові взаємовідносини між дитиною і знаннями, стає все складнішим, тому молодь потребує вміння розв'язувати складні проблеми, критично ставитися до обставин, порівнювати альтернативні точки зору та приймати зважені рішення.

Головна мета інтеграції – створення у школяра цілісного уявлення про навколишній світ, тобто формування світогляду. Розглянемо деякі можливості при інтегрованій побудові навчального процесу, що дозволяють якісно вирішувати завдання навчання і виховання учнів:

1. Перехід від внутрішньо-предметних зв'язків до міжпредметних дозволяє учневі переносити способи дій з одних об'єктів на інші, що полегшує навчання і формує уявлення про цілісність світу. При цьому слід пам'ятати, що такий перехід можливий лише за наявності певної бази знання внутрішньо-предметних зв'язків, інакше перенесення може бути поверховим і механічним.

2. Збільшення частки проблемних ситуацій у структурі інтеграції предметів активізує розумову діяльність школяра, змушує шукати нові способи пізнання навчального матеріалу, формує дослідний тип особистості.

3. Інтеграція веде до збільшення частки узагальнюючих знань, що дозволяють школяреві одночасно простежити весь процес виконання дій від мети до результату, осмислюючи сприймати кожен етап роботи.

4. Інтеграція збільшує інформативну ємність уроку.

5. Інтеграція дозволяє знаходити нові фактори, які підтверджують чи поглиблюють певні спостереження, висновки учнів при вивченні різних предметів.

6. Інтеграція є засобом мотивації навчання школярів, допомагає активізувати навчально-пізнавальну діяльність учнів, сприяє зняттю перенапруги та втоми.

7. Інтеграція навчального матеріалу сприяє розвитку творчого мислення учнів, дозволяє їм застосовувати отримані знання у реальних умовах, є одним з істотних чинників виховання культури, важливим засобом формування особистісних якостей, спрямованих на добре ставлення до природи, до людей, до життя.

Сьогодні є очевидним, що інтегроване навчання як ніяке інше закладає нові умови діяльності педагогів та учнів, є діючою моделлю активізації пізнавальної діяльності та розвиваючих прийомів навчання. Інтеграція зобов'язує до використання різноманітних форм викладання, що має великий вплив на ефективність сприйняття учнями навчального матеріалу, вона стає для всіх її учасників – і вчителів, і учнів, і батьків, і адміністрації – школою співпраці та взаємодії, що допомагає разом просуватися до спільної мети.

Слід пам'ятати, що інтеграція – це не лише поєднання, а взаємопроникнення двох або більше предметів. Це не просто поєднання частин, а об'єднання їх у єдине ціле на основі спільного підходу.

Переваги інтегрованого навчання:

- інтеграція пожвавлює навчальний процес;
- економить навчальний час;
- позбавляє від перевтоми.

Інтегровані уроки більш цікаві, вони допомагають вирішувати більшу кількість навчальних задач, використати різні методи і форми навчання, інформаційно-комунікаційні технології, педагогічні програмні засоби навчання.

Застосування в навчальному процесі інтегрованих технологій та інтерактивних форм і методів навчання сприяє формуванню навичок і вмінь учнів, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, активної взаємодії учнів. Це така організація навчального процесу, за якої кожен учасник навчально-виховного процесу бере активну участь у колективному процесі пізнання, співнавчанні, взаємонавчанні.

Інтегровані уроки курсу «Мистецтво» можна здійснювати між різними навчальними предметами, навіть такими, які, на перший погляд, здаються несумісними (Див. додаток 1).

На таких заняттях формуються наступні компетенції:

- ціннісно-сміслові (розуміння мети уроку, важливості вивчення теми);
- загальнокультурні (культура мовлення, почуття патріотизму, історичні дані про рідне місто);
- інформаційні (робота з комп'ютером, вміння самостійно підбирати необхідний матеріал);
- комунікативні (вміння працювати в групах, вислуховувати, спілкуватися, толерантно відноситися до людей з іншою точкою зору).

Для ефективного проведення інтегрованих уроків необхідні наступні умови:

- правильне визначення об'єкту вивчення, ретельний відбір змісту уроку;

- високі професійні якості вчителів, що забезпечать творчу співпрацю викладачів і учнів при підготовці уроку;
- включення самоосвіти учнів у навчальний процес;
- використання методів проблемного навчання, активізація розумової діяльності на всіх етапах уроку;
- продумане поєднання індивідуальних і групових форм роботи;
- обов'язкове врахування вікових психологічних особливостей учнів.

Інтеграція – необхідна умова сучасного навчального процесу, її можлива реалізація в межах будь – якого навчального закладу здійснила б перехід цього закладу на новий рівень його розвитку.

Інтеграційні процеси в освіті тривають, і вони різноманітні, але мета їх одна – розвинена, креативна особистість, здатність до творчого пошуку.

Для викладання інтегрованих курсів необхідно оволодіти **алгоритмом роботи за інтегрованою технологією (за Л.Масол).**

1. Визначити мету уроку.
2. Спрогнозувати очікуваний результат уроку.
3. Змодельювати схему уроку.
4. Визначити який вид інтегратора (група інтеграторів) буде використовуватися на уроці.
5. Визначити які технології будуть використовуватись на уроці.

Обговорити музичний та візуальний ряд.

Планування та структура уроку, його композиція, тобто послідовність його частин та елементів, залежить передусім від мети та змісту уроку і не може будуватися стихійно. Тобто, спочатку вчитель визначає, що планує зробити, а потім – який дидактичний матеріал використовує, щоб отримати позитивний результат.

Алгоритм оцінювання ефективності інтегрованого уроку:

- Якість знань учнів з виучуваної теми (повнота, системність тощо). На яку оцінку заслуговує організація мислення учнів на уроці.
- Які форми мислення (індукція, дедукція), які мисленнєві операції (аналіз, синтез, порівняння та ін.) застосовувалися на уроці. Які творчі процеси ініціювалися викладачами.
- Чи мало місце проблемне навчання. Яка була роль усієї групи й кожного окремо учня у вирішенні кожної з проблем.
- На скільки ефективними були способи організації пізнавальної діяльності учнів. Якою мірою вони сприяли розвиткові інтересу в галузі інтегрованих дисциплін.
- Який був емоційний тонус уроку. Яким був рівень духовного спілкування викладачів і учнів.
- Якою мірою інтеграція двох предметів дала змогу реалізувати принцип нерозривності навчання і виховання.

Алгоритм оцінювання діяльності учнів на уроці:

- глибина й міцність одержаних ними знань;
- здатність до мислення;
- спроможність розуміти суть явищ, робити висновки й узагальнення;
- розуміння глибоких, а не поверхневих зв'язків між інтегрованими предметами.

Алгоритм оцінювання діяльності вчителя:

- особистісні якості педагога, які сприяли реалізації основної мети й задач уроку;
- рівень ефективності дидактичної діяльності щодо об'єднання знань учнів у галузі інтегрованих предметів;
- міра володіння вчителем поняттями інтегрованих дисциплін.
- Застосовуючи в навчально-виховному процесі інтеграцію наукових знань, реалізуючи її в системі профтехосвіти, можна досягти таких результатів:
 - знання учнів набувають системності;
 - уміння стають узагальнюючими, сприяючи комплексному застосуванню знань, їхньому синтезу, перенесенню ідей та методів з однієї галузі науки до іншої, що, по суті, покладено в основу творчого підходу до наукової діяльності людини в сучасних умовах;
 - посилюються світогляд на направленість пізнавальних інтересів учнів;
 - більш ефективно формуються переконання, досягається всебічний розвиток особистості;
 - Навчаючи виховуємо.

Послідовність використання основних методів інтеграції змісту навчальних предметів та різних видів мистецтва:

1. Виконання випереджувальних завдань до уроку: колективне - спостереження явищ та об'єктів зображення; індивідуальні – дібрати необхідний до наступного уроку матеріал, інформацію, поезію відеоряд (з урахуванням вікових особливостей учнів та відповідно до навчальних предметів: історії, літератури...);

2. Організація сприймання творів різних видів мистецтва: художніх фотографій, ілюстрацій та репродукцій картин, слухання уривків з музичних та літературних творів, перегляд відео сюжетів тощо.

3. Проведення бесіди про спільний художній образ у різних видах мистецтва. На прикладах творів мистецтва визначаються, як взаємодіють різні види мистецтва. Сприяти розумінню учнями, за допомогою яких засобів виразності митці різних видів мистецтв створили художній образ. Проведення аналогії між мистецькими творами, що допомагає розкрити їх образний зміст, встановленню асоціативних зв'язків між ними. (Чим більше таких зв'язків вдається встановити, тим більш повноцінно виникає у свідомості дитини суб'єктивний художній образ).

У ході бесіди необхідно визначити спільні міжмистецькі поняття. Актуалізацію опорних знань раціонально проводити в інтерактивній формі, застосовуючи методи «Мікрофон», «Інтерв'ю», «Ланцюжок», «Навчаючи, вчуся», «Світська розмова», «Побудова асоціативного куща, «Так, ні» та інші.

Крім цього, що застосування комп'ютерних технологій, засобів мультимедіа, які дозволяють використати дидактичні можливості відео- і аудіо інформації, дає змогу більш ефективно здійснити системну інтеграцію мистецтва і предметних галузей знань.

4. Активізацію художньо-творчої діяльності школярів варто здійснювати з допомогою емоційного заряду, який містять у собі твори мистецтва. Цей процес

доповнюється сенсорними відчуттями (доторкнутися до предметів, виявити їх фактуру, відчути запах трав, послухати мелодію мушлі і т.п.) та сенсорним аналізом (порівняти розміри предметів, їх кольоротональні співвідношення, розміщення у просторі).

5. Виконання учнями практичних завдань, тренувальних вправ (для розвитку технічних навичок), доцільно проводити в ігровій груповій формі.

6. Проведення підсумків уроку, рефлексії.

2.2. Використання методів навчання, які є складовими активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів на інтегрованих уроках

Як розвинути інтерес до уроків мистецтва?

Учитель має так планувати урок мистецтва і розраховувати його етапи, щоб обов'язково знайти місце для художньо-творчої та ігрової діяльності школярів, спрямованої на розвиток креативності, формування в учнів культури спілкування та навичок взаємодії. Треба змінювати види діяльності протягом уроку для підтримки активної уваги та пізнавальних інтересів учнів, емоційної регуляції навчання.

Одним із шляхів реформування сучасної середньої освіти загалом і мистецької зокрема є використання нових педагогічних технологій.

Прочитавши чимало методичної літератури, проаналізувавши уроки, ми прийшли до висновку: ***викликати зацікавленість предметом можна, якщо навчити їх бачити навколо себе все прекрасне, що її оточує в навколишньому світі, виховувати уважність, спостережливість, акуратність, вміння фантазувати.***

Відповідно до сьогоднішнього дня, вкрай необхідно шукати прийоми роботи на уроках із застосуванням найефективніших засобів навчання.

На етапі актуалізації опорних варто проводити з учнями цікаву розвиваючу бесіду, супроводжуючи показ якісно дібраного відеоряду, застосовуючи ***комп'ютерні технології***. Вартим уваги є метод роботи на засвоєння нового навчального матеріалу, коли учні добирають невелику але цікаву інформацію та підтверджуючи свої виступи наочним матеріалом. Для закріплення отриманих знань доречним є інтерактивний метод, наприклад, створюємо разом асоціативний куш. Спочатку учні висловлюють найстійкіші асоціації, потім – другорядні. Вчитель фіксує відповіді у вигляді своєрідного «куща», який поступово «розростається». Даний метод універсальний, бо може використовуватися під час вивчення будь-якого шкільного предмету і на всіх етапах уроку.

З метою творчого розвитку в учнів уяви можна використовувати бесіди типу: «Гігантське морозиво масою 500 тонн», «Життя на верхівці кремового торта», «Яким ви собі уявляєте птаха-зебру?», «Чи можете ви собі уявити асфальтову дорогу не нудного сірого кольору, а у вигляді яскравих різнокольорових клаптиків?» тощо. Під час таких бесід учитель з'ясовує, якими учні бачать неіснуючі об'єкти і втілюють свої фантазії за допомогою олівців, фарб, пластиліну, різнокольорового паперу та інших художніх засобів. Крім бесід, джерелом дитячої творчості можуть бути мрії, сновидіння школярів. Учитель повинен мати на увазі, що зовнішній художній прояв внутрішнього

світу учня є не тільки засобом розвитку творчих здібностей особистості. Він дає інколи єдину можливість виявити приховані тривоги, занепокоєність, страх дитини перед чимось і запобігти виникненню дитячих неврозів. З такими роботами педагог, як правило, часто ознайомлює батьків учнів. Це допомагає дорослим краще зрозуміти власних дітей, а також запобігає сімейним конфліктам.

Для розвитку пам'яті учнів буде доцільним проведення різноманітних ігор, наприклад, «Гольф із заплющеними очима»: спочатку школярі розглядають карту ігрового поля з різними перешкодами у вигляді корів, ям і т.п. Потім вони із заплющеними очима олівцем проводять шлях м'яча до воріт, обходячи зустрічні перешкоди. Виграє той, хто набере більше балів (за кожен правильно обійдену перешкоду нараховується бал). Але такі ігри не повинні займати на уроці багато часу, їх доцільно проводити в період переключення школярів з одного виду практичної діяльності на іншу, коли рукам дітей потрібен відпочинок. Здебільшого їх проводять під час прогулянок, екскурсій. При цьому учні краще запам'ятовують форми, забарвлення рослин, споруд, машин та інших об'єктів.

Заслуговує на увагу **методика добору тематики художньої діяльності**. В якій існує правило, відповідно до якого вчитель зобов'язаний забезпечити у класі розробку привабливих для учнів ідей, розбудити в школярів бажання творчості. Зусилля вчителя у процесі підготовки уроку мають бути спрямовані на вибір найбільш дійових стимулів шкільних занять.

Існують різні способи класифікації стимулів. Найзручнішою для користування є класифікація залежно від завдань уроку. За такого підходу виділяються чотири групи стимулів:

- 1) для зміцнення сенсорної чутливості;
- 2) для розвитку пам'яті, уяви;
- 3) для забезпечення ознайомлення учнів із різними художніми матеріалами;
- 4) для сприяння оволодінню художньою технікою.

Наведемо приклад розподілу різноманітних видів стимулювання за чотирма групами під час вивчення теми «Дерева».

Перша група стимулів, які розвивають сенсорну чутливість учнів — це організація виставок природних матеріалів (кори, коріння, гілочок, листя, квітів, плодів, насіння різних дерев), виробів із дерева (різьба по дереву, папір, меблі), а також фотографій, слайдів, діаграм, ілюстрацій, які розповідають про життя дерев. Матеріали для виставок збирають учні під час екскурсій або спеціально підбираються учителем. Робота з виставленими експонатами передбачає, що учні будуть їх сортувати, визначати відмінності та подібності між предметами, робитимуть їх опис.

Друга група стимулів, які забезпечують розвиток уяви, пам'яті учнів: учитель спрямовує школярів на словесний опис дерев з пам'яті, на фантастичні оповідання про чарівні дерева і казкових лісових мешканців (дерева, які літають, рухаються, мають дивовижне забарвлення, дерева-тварини, лісові феї, чарівники), на драматизацію життя дерев та лісових мешканців, у тому числі фантастичних, на прослуховування музики. Використання другої групи стимулів включає безпосереднє спостереження, акцент робиться на розвиткові

пам'яті, уяви.

Третя група стимулів, які сприяють ознайомленню з різними художніми матеріалами: педагог забезпечує наявність у класі багатого вибору художніх матеріалів: олівців, крейди, фломастерів, чорнила, туші, фарб, різнокольорового паперу, клею, ножиць, глини, пластиліну. У класі ведеться обговорення, якими художніми матеріалами можна реалізувати творчий задум.

Четверта група стимулів, які сприяють оволодінню учнями художньою технікою: учитель показує, як за допомогою олівців, фарб, глини можна зобразити гілки дерев. Необхідно підкреслити, що дітей слід ознайомлювати лише з технікою художньої діяльності. Завершеного виробу (малюнок, зліпок дерева) педагог не демонструє.

Після того, як учитель визначить, яка з чотирьох груп має бути використана на уроці, він може доповнити її стимулами з інших груп. Таким чином, реалізується **інтегрований підхід до навчання**. Проте домінуюча група стимулів (одна з чотирьох) має бути чітко визначена учителем для кожного уроку.

Для здійснення керівництва навчальною діяльністю учитель має володіти, як мінімум, п'ятьма видами художньої техніки: рисунком, живописом, ліпленням, виготовленням гравюр і декоративно-прикладною творчістю. Навчання малювання, на думку учених, особливо важливе для дитини, бо вміння висловити свої думки, почуття за допомогою малюнка необхідні для представників різних професій, а не тільки для художників. Методика викладання малювання ґрунтується на концепції, яка стверджує, що навчити малювати можна кожного школяра, але виховати справжнього майстра набагато складніше. Весь процес навчання малювання спрямований на виявлення обдарованих дітей і розвиток творчих здібностей кожної дитини.

Художні матеріали, що використовуються для образотворчої діяльності, досить різноманітні. Це кольорове чорнило і кольорова крейда, вугілля, олівці, фарби, фломастери, туш. Малюнки виконуються на папері, картоні, пластику, дереві. Всіма засобами вчитель заохочує особистісну інтерпретацію учнями зображуваного об'єкта. Технікою малюнка школярі оволодівають на такому рівні, який їм необхідний для творчого самовираження. Простежується чітка послідовність дій педагога: спочатку зацікавити дитину, стимулювати бажання творити, а потім навчити техніки, яка необхідна для реалізації творчого задуму. Головним є не результат діяльності учня, а сам процес залучення його у творчу атмосферу. У процесі викладання техніки малюнка учитель повинен бути готовим використати методи прикладу, імітації, обговорення, аналізу, інсценізації. Ефективність практичної роботи помітно підвищується тоді, коли вчитель працює з учнями індивідуально, порадами допомагає усунути недоліки у роботі, як дібрати потрібні відтінки кольорів тощо. Це один із елементів уроку особистісно-зорієнтованого навчання.

Використання на уроках образотворчого мистецтва музики, яка повинна бути ритмічною, різноманітною, але не дуже швидкою. Наголошується, що учні здатні інтерпретувати на папері слухові образи, які в них виникають, наприклад, «Весна в нашому дворі», «Вогнище», «Земля, звідки родом мої батьки», «Дощ»... В абстрактних композиціях під музичний акомпанемент учні за допомогою різних кольорів передають повільну і швидко, тиху й голосну

музику.

Досить ефективним для абстрактного вираження власних думок є такий методичний прийом: аркуш паперу з намальованою посередині красивою формою, розмальованою орнаментами, спочатку закривається, а потім швидко відкривається. Учень намагається з'ясувати і запам'ятати, що нагадує малюнок і потім за допомогою уяви створює абстрактну композицію. Учні можуть створювати композиції на теми: «Я граюся у школі», «Людина, яку я бачив по телевізору», «Подорож до Діда Мороза». Абстрактні картини учні малюють вугіллям, крейдою, восковими олівцями слухаючи в цей час музику.

Школярі створюють малюнки такої тематики: «Улюблений куточок класу», «Я допомагаю сусідам», «Моя мрія», «Мій секрет» (розглядаючи малюнок, інші діти намагаються його розгадати), «Національний костюм», «На ярмарку».

Учням пропонується така тематика композицій: «Що я бачу із свого вікна», «Світ через замкову щілину», «Фантазія», «Ми співаємо східні пісні», «Як я святкую День народження своєї країни», «Перші поселенці Американського континенту», «Острів Робінзона Крузо». Повторюючи багато разів одну й ту ж форму, наприклад, дерева, гори, будинку, школярі отримують абстрактні малюнки. У роботах учнів може бути відображена така тематика: «Професія мого батька», «Відвідувачі у нашій школі», «Шторм», «Підводне царство», «Як виглядає Земля з літака», «Свята мого народу», «Мій проект», «Якби я був індіанцем (єгиптянином, китайцем...)» тощо. Створюючи абстрактні малюнки, діти за допомогою різноманітних ліній, форм, фарб намагаються передати свої думки, почуття.

Крім малюнка у зміст образотворчого мистецтва входить живописна техніка. Зокрема, передбачається виконання учнями робіт за допомогою фарб, які наносяться на тверду поверхню. При цьому використовуються акварельні, клейові, емалеві фарби, гуаші, пензлі різних видів. Зазначимо, що опанування живописними техніками пов'язане з іншими видами художньої творчості: створенням живописних станкових робіт; ескізів або і самих настінних розписів; костюмів, реквізитів, декорацій для театральних вистав; моделей з паперу, картону, дерева, що вимагає формування навичок з техніки використання різноманітних художніх матеріалів. Складовою частиною навчальних програм з образотворчого мистецтва є вивчення основ кольорознавства, яке покликане сформувати в учнів знання про основні кольори і практичні уміння створювати нові барви шляхом змішування кольорів, підбирати і об'єднувати кольорові відтінки теплої або холодної гами, передавати власний емоційний стан за допомогою ніжних, суворих, сумних, веселих кольорів. Такі види робіт надзвичайно важливі, адже в процесі ліплення, моделювання, конструювання в учнів розвивається просторова уява, вміння з частин створити ціле, подумки розділити предмет на частини. На уроках ми рекомендуємо споглядати і виготовляти та оздоблювати відповідними візерунками народні керамічні іграшки (українські, індійські, мексиканські, ескімоські та інших народів), оскільки вони не тільки розвивають естетичний смак, а й несуть інформацію про світову культуру. За допомогою паперу, картону, дерева, дроту можна виготовити моделі кораблів, фортеці, казкові замки, будинки. Матеріалом для створення різних рельєфних

композицій служать глина, пісок, гіпс, солоне тісто, паперова маса. Ліплення абстрактних форм з пластичних матеріалів, конструювання з паперу, дроту, природних матеріалів фігурок людей, тварин, або неіснуючих об'єктів спрямоване на поліпшення просторового сприймання дітей, розвиває їхній творчий потенціал.

Урізноманітнюють уроки мистецтва техніки друку, які Учні можуть самостійно виготовляти особисті печатки, гумові штампи, нескладні трафарети, друкувати картоплю, листям, м'яким папером, ватними дисками, поліетиленовою плівкою пейзажі, абстрактні орнаменти, образи тварин.

Складовою частиною естетичного розвитку є декоративно-прикладне мистецтво, якому приділяється серйозна увага в школах. Уроки на теми декоративно-прикладного мистецтва інтегрують елементи малюнка, живопису, ліплення, моделювання, конструювання тощо. Учні залучають до декоративно-прикладної творчості, під час якої діти практично пізнають зв'язки між різними видами мистецтва, виробляють навички художнього оформлення середовища: класних приміщень, домашнього середовища, предметів навчальної діяльності, побуту. Головною метою декоративно-прикладної творчості є навчити школярів естетично насичувати і перетворювати навколишнє середовище. Водночас естетизовані предмети побуту і навчання виступають важливими засобами виховання в учнів потреби бачити і створювати красиве у щоденному житті.

На думку багатьох фахівців, вирішальним для вчителя у процесі естетичного виховання є вміння створювати в класі творчу атмосферу, адже обдаровану індивідуальність можна виховати лише у відповідних умовах.

Суттєвим методичним компонентом виступає технологія організації групових форм роботи. Наведемо приклад двох підходів до організації групової діяльності учнів:

1) учні класу об'єднуються в групи, кожна з яких діє незалежно від іншої;

2) робота кожної групи підпорядковується спільній меті, при цьому клас утворює велику групу, яка складається з мікрогруп.

Під час реалізації першого підходу виділяється кілька способів об'єднання учнів для групової роботи:

— навчання нового виду художньої діяльності (друкування картопляним штампом) і групу, що займається освоєним видом роботи (малювання). У той час, як одна група дітей виконує завдання, що не викликає особливих ускладнень, учитель має змогу детально навчити учнів першої групи оволодіти засобами нової художньої техніки. Потім функції груп змінюються. Після того, коли всі учні опанують новий вид діяльності, вони можуть продовжити роботу індивідуально або у складі однієї великої групи.

— Для зменшення часу інструктажу кожного учня, учитель об'єднує учнів класу у 3 — 4 групи. Наприклад, перша група дітей розглядає ілюстрації до книжки з метою знаходження якомога більшої кількості предметів певного кольору, форми (цей вид роботи бажано проводити у формі гри «хто більше побачить, знайде»), друга група учнів вирізує з журналів кольорові картини для виготовлення колажу, третя — розфарбовує заготовлені зразки овочів, фруктів, четверта — зайнята ліпленням, а п'яту групу школярів учитель навчає

малювати фігурки тварин.

— Учні класу об'єднуються в пари так, щоб одна дитина володіючи новими прийомами художньої діяльності могла навчити свого напарника. Потім знову вчитель об'єднує клас в кілька груп і кожній пропонує специфічне завдання з використання нових матеріалів. Наприклад, одна група малює тільки чорними, білими і сірими кольорами, друга — одним кольором і його відтінками, третя — з тією ж метою застосовує фломастери.

Після практичної діяльності учні, зіставляють результат роботи членів різних груп, роблять висновок про доцільність вираження почуттів, емоцій тим чи іншим кольором. Під час групової діяльності досвідчений учитель вміло чергує детальні, тривалі дискусії з короткими чіткими вказівками, адресованими всьому класу. Важливе значення має зміна тривалих (20 — 40 хв.) практичних занять на короточасні.

Наступний спосіб утворення груп є ефективним для розвитку просторового мислення школярів, коли одна й та ж робота виконується одночасно на площині і в просторі. Наприклад, частина дітей ліпить глечик, а інші — малюють його на папері. Інший підхід до організації групової діяльності є складнішим, оскільки передбачає високий рівень саморегуляції школярів, дії яких здійснюються у чотири етапи:

- 1) визначення мети діяльності;
- 2) планування роботи;
- 3) реалізація намічених планів;
- 4) аналіз отриманих результатів.

Учитель забезпечує необхідну поетапність дій школярів, враховуючи те, що його роль змінюється залежно від досвіду групового спілкування учнів. На початковій стадії залучення дітей до групової діяльності вчитель повинен створити такі умови, за яких учні самі доходять висновку про необхідність планомірного дотримання чотирьох етапів. Наприклад, учні 5 класу вирішили створити колективну картину «Весна». Кожна дитина, за власним бажанням, малює якийсь предмет, що символізує весняну пору (квітку, пташку, сонце, траву), потім вирізає і наклеює його на великий загальний лист паперу. Часто трапляється так, що більшість дітей малює квіти, а ніхто не зображує птахів. Учні переконуються, що без попереднього розгляду змісту малюнків важко створити чудову картину.

Таким чином, виробляється звичка планувати діяльність. Обговорення можливого використання різних художніх засобів удосконалює етап реалізації творчого задуму. І підсумкове запитання учителя: «Як би ми могли покращити картину?» привчає дітей до аналізу їхньої діяльності. З нагромадженням школярами навичок групової роботи роль учителя як контролера має бути більш завуальована.

Тематика групових завдань досить різноманітна і пов'язана з інтересами учнів («Мої друзі», «Чарівний сад» тощо). Групові форми роботи реалізуються під час виготовлення газет, ляльок, декорацій, костюмів для вистав, різноманітних стінних прикрас великого розміру. Всі ці види групової роботи набувають часто форму проектів, коли протягом усього навчального дня займаються, наприклад, випуском газети, яка містить матеріал з математики, природознавства, соціальних дисциплін. Інколи розпочату на уроці роботу

варто продовжити і в позаурочний час. Так нерідко трапляється з підготовкою і постановкою спектаклів, виготовленням панорам, діорам.

Учителів спрямовують на уміле поєднання індивідуальних, групових і фронтальних форм навчання, що збагачує методику викладання різних видів художньої творчості.

Поряд з формуванням навичок практичної художньої діяльності вчителі виховують високу духовну культуру в учнів — здатність сприймати й аналізувати естетичні явища в мистецтві. На педагогів покладається відповідальність за розширення кругозору учнів, за розвиток їхньої фантазії, уяви. Тому першочергового значення набувають бесіди про творчість митців різних шкіл (імпресіоністів, фовістів, експресіоністів, кубістів, сюрреалістів, абстракціоністів, модерністів). Учителі використовують різноманітні методи навчання естетичного сприймання (словесні, наочні, практичні). При словесних методах практикуються бесіди, серед яких найефективнішими вважаються короткотривалі (5 — 10 хв.), що проводяться на кожному уроці й супроводжуються демонстрацією слайдів, репродукцій, цікавою інформацією про життя і творчість художників.

Характерним прикладом наочних методів навчання естетичного сприймання є попередня організація педагогом виставок, ілюстрацій, репродукцій. Упродовж кількох днів учитель дає учням можливість самостійно, в довільній формі, розглядати виставлені роботи, у такий спосіб ненав'язливе залучаючи дітей до мистецьких творів. Потім проводиться обговорення побаченого. Крім демонстрації слайдів, репродукцій, ілюстрацій, також використовуються фільми, кінофрагменти. Досить важливим і корисним є якомога ширше ознайомлення дітей з оригінальними творами. Воно реалізується під час екскурсій до музеїв, художніх галерей, майстерень місцевих художників.

До практичних методів навчання естетичного сприймання належать такі способи організації діяльності, які спрямовують дитину до художнього твору з метою розв'язання певних естетичних проблем. Від професійної підготовки вчителя повністю залежить вмійний добір таких мистецьких творів, цінностей, які відповідають певному виду художньої діяльності учнів. Так, у процесі виготовлення колажів необхідно виявити фантазію, вигадку, тому цілком закономірним є інтерес учнів до робіт визнаних у фантастичному жанрі майстрів — Далі, Клее. Заслуговує на увагу спосіб, який ставить учня в ситуацію аналогічну тій, в якій перебував художник, працюючи над своїм твором. Для того, щоб допомогти дітям зрозуміти, чому імпресіоністів називають «художниками світла», вчителі організують в сонячний день екскурсію в природу, де на відкритій місцевості учні малюватимуть пейзажі. Повернувшись до класу, учитель приводить бесіду про відмінності в роботі художника в приміщенні й на природі.

Використання методів навчання учнями під час вивчення художньої культури забезпечує формування людини з творчими нахилами, посилює виховний вплив мистецтва, призводить до того, щоб не обмежуватись на уроках поверхово-емпіричними узагальненнями художньо-мистецьких фактів, а глибоко проникати в їх суть.

2.3. Основні підходи до методики викладання художньої культури

Одним з них є поєднання різних методик викладання що забезпечує високий ступінь активності учнів. Кожна з них є самостійною але не універсальною. Це пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний, метод проблемного викладу, порівняльно-узагальнюючий, дослідницький метод (метод виявлення причин за наслідками, метод реконструкції цілого за частинами, лінгвістичний метод та ін.)

Коротко проаналізую кожен з них. Пояснювально-ілюстративний метод полягає в організації сприйняття й усвідомлення учнями готової інформації. При цьому використовуються усне слово вчителя, образотворча наочність (наприклад, розповідь про стилі художньої культури, про спадщину митців, використання портретів, картин). Репродуктивний метод припускає відтворення знань і їх конструювання самими учнями відповідно до завдання(складання плану пояснення вчителя). Даний метод спрямований на повторення учнем уже відомої йому діяльності. Порівняльно-узагальнюючий метод дуже поширений серед учителів. Вони користуються ним як при викладанні нового матеріалу, так і на повторювально-узагальнюючому етапі. Суть цього методу полягає у відборі схожого за своїми характеристиками художньо-мистецького матеріалу і порівнянні його з уже відомим учням із наступним узагальненням. Розповідаючи про конкретні художньо-мистецькі події та явища, вчитель проводить аналогії з уже вивченим матеріалом, тобто виявляє в них спільні ознаки, підкреслює схожі риси, причини та наслідки. Цей метод може бути застосований уже в роботі з учнями старших класів при вивченні видів мистецтва, візуальних мистецтв, жанрової палітри музичного мистецтва. Метод проблемного викладу використовується при розкритті складних проблем. Пояснення вчителя в даному випадку є зразком наукового пізнання. Суть проблемного навчання полягає у поставленні перед учнями проблемних ситуацій, усвідомленні, сприйнятті та розв'язанні цих ситуацій в процесі спільної діяльності учнів і вчителя, при максимальній самостійності учнів і під загальним керівництвом вчителя. Таке навчання здійснюється за загальною схемою: учитель створює проблемну ситуацію або задачу, для розв'язання якої учень має знайти і використати нові для себе засоби діяльності. Учні аналізують проблемну ситуацію, усвідомлюючи для себе знання, і відшукають способи розв'язання проблеми, а вчитель допомагає їм, надаючи необхідну інформацію. Результатом такого навчання є нові знання, уміння, способи розумової діяльності.

Слід звернути увагу і на словесні, наочні та практичні методи. А от найпоширенішим діалогічним методом є бесіда. Виділемо саме евристичну бесіду. Метод евристичної бесіди передбачає організацію частково-пошукової діяльності учнів, які самостійно виконують окремі кроки пошуку, а цілісне розв'язання проблеми досягається разом з учителем. Під час такої бесіди учитель ставить перед учнями питання, що підлягає вивченню, спонукає їх відтворити необхідні знання, отримані раніше в процесі навчання або зі своїх життєвих спостережень, порівняти, зіставити визначені історичні факти і

явища, шляхом логічних міркувань самостійно знайти відповідь на поставлене питання.

Окремим методом навчання є дискусія, її вважають нетрадиційним методом, хоча у шкільній практиці використовується дуже часто. Цей метод навчання дозволяє за допомогою зіставлення різних точок зору, обговорення, обміну інформацією оволодіти новими знаннями. Умовою ефективного застосування дискусії є попередня підготовка учнів до неї. Дискусію готують з окресленим колом запитань. Запитання і завдання формуються так, щоб була можливість виникнення різних поглядів на один і той же предмет. Така форма змушує протилежні погляди вступати в дискусію, що відбувається не тільки в діалозі учнів, а й твориться в їхній уяві. Вчитель може вказати на необхідність посилення аргументацій тощо, зорієнтувати на вільний обмін думками. При цьому не обов'язково домагатися приєднання учня до вже відомої точки зору. Можливо у школяра виробиться власний погляд, не схожий на існуючий. Важливо навчити учнів вести дискусію за певними правилами. Основні з них: 1) дискусія з будь-якої теми має бути спрямована на вирішення проблеми, а не конфлікту. 2) учасник дискусії не повинен «допікати противнику», однак прагнення не завдати йому неприємностей не повинна відбиватися на загальних правилах (якість, чіткість формулювання теми, компактність висловлювань, уміння підбивати підсумок). Дискусію можна проводити у різних формах (круглий стіл, засідання експертної групи).

Інноваційний підхід до навчального процесу пов'язаний передовсім з визначенням мети навчання. Такою метою є розвиток в учнів можливостей засвоювати новий досвід на основі цілеспрямованого творчого і критичного мислення, інструментарію навчально-дослідницької діяльності, рольового імітаційного моделювання. З цим пов'язана розробка таких моделей навчання, як: організація навчально-пошукової, дослідницької діяльності, організація навчально-ігрової, моделюючої діяльності, організація активного обміну думками, творчої дискусії. При конкретизації загальної навчальної мети учень розуміє значення написаного тексту: виділяє відомості, що містяться в тексті (імена художників, музикантів, дати, події); вибирає вирази, художньо-мистецькі висловлювання; узагальнює думки; пояснює, що пов'язує предмети, явища, уявлення в даному тексті.

На жаль дізнатися чи оволодів учень цими навиками, а саме науковим мисленням не можна ні шляхом опитування, ні розв'язанням якихось конкретних завдань. Лише спостерігаючи за тим, як учень ставить питання, заперечує запропоновані йому відповіді, сам вирішує і обґрунтовує свої рішення, можна встановити рівень його наукової зрілості. Якщо перед вчителем художньої культури поставити таке завдання, то вимоги до нього неймовірно зростуть. Перше і найважливіше – вчитель сам має мислити науково і бути завжди напоготові. Це вимагає внутрішньої чесності, постійного зацікавлення своїм предметом, ґрунтового знання його. Науково мислити значно складніше, ніж найцікавіше і найґрунтовніше викладати готові думки, художньо-мистецькі факти, відомості. Вчитель має усвідомити, що інтерпретація художнього тексту, тлумачення образу не можуть бути остаточною істиною.

Отже потрібно зрозуміти, за яких умов можлива пошукова орієнтація. Ми підійшли до пошукового навчання, яке в зарубіжній дидактиці пов'язане з інноваційним підходом. Цей напрям називають також «навчання як засвоєння нового досвіду». Характерною його особливістю є опора на безпосередній досвід учнів. Дитина займає позицію дослідника, що досліджує світ. Між навчальними темами з художньої культури і безпосереднім життєвим досвідом дитини встановлюється зв'язок.

Пошукова орієнтація в дидактиці пов'язана також з розвитком критичного і творчого мислення. Створити обстановку навчального процесу, яка спонукає до творчості, непросто. Учні повинні бути впевнені, що їхні думки не будуть висміяні, тоді вони не боятимуться помилитися.

Сучасна дидактика вимагає від суб'єктів учіння не тільки зрозуміти і відтворити отримані знання, але й, найголовніше – вміти ними оперувати, ефективно застосовувати в професійній діяльності й творчо розвивати. Досягненню цієї мети сприяють методи активізації навчально-пізнавальної діяльності, якими є словесно-діалогічні методи навчання, спрямовані на розвиток в учнів творчого самостійного мислення і здатності кваліфіковано розв'язувати завдання уроку

Колективна та індивідуальна робота на уроках

За формою організації художньо-творчої діяльності на уроках естетичного циклу може бути колективними, груповими та індивідуальними.

Якщо ж учень невзмі самостійно ухвалити рішення, допомагає їй — навідними питаннями, бесідою або пропозицією свого варіанту для втілення задуму, але при цьому враховує особливості кожної дитини і скореговуює втручання. Наприклад, одна дитина робить все емоційно, прагнучи як найшвидше закінчити роботу (тут необхідно звертати увагу не на кількість виконаної роботи, а на якість). Інший же робить поволі, боячись зіпсувати роботу (тут можна підбадьорити дитину, вселити упевненість в його силу). Якщо ж у дитини залишилася боязнь перед початком роботи, вчитель може працювати з ним нарівні, як би в чотири руки. Враховуючи індивідуальні інтереси кожної дитини, по можливості надаючи вибір вподобаної техніки діяльності.

Найбільш успішна спільна діяльність на уроках образотворчого мистецтва реалізується в колективній творчості дітей, оскільки вона більше містить в собі творчий початок. Частіше всього колективні переживання асоціюються у школярів з радісними емоціями. В колективній праці дитина усвідомлює, що в загальній роботі є його частка внеску, частинка його «я».

Систематичне і цілеспрямоване педагогічне керівництво підвищує рівень активності дітей. Для цього варто поступово ускладнювати зміст завдань, що спонукатиме учнів до сумісних дій.

Спочатку об'єднуються індивідуальні роботи в спільні. Наприклад, використовувався вид сумісної діяльності, як малюнок на спільних аркушах («Квіти на лужку» (див. додаток 3). Учні, варіюючи готовими роботами, різноманітної форми, вчать створювати барвисті композиції. Мимоволі школярі починають придивлятися до того, як працюють товариші, з'являється

бажання спробувати зробити так само. Це створює основу для завдань, виконання яких залежить від узгодженості дій всіх учасників.

Керівництво колективно-проектними роботами.

Виконання колективно-проектних завдань розвиває в дітей уміння домовлятися між собою, підпорядковувати свої інтереси і бажання загальній цілі, ініціативу і кмітливість, виховує відчуття товариства, взаємодопомоги, формує відповідальність. При виконанні колективно-проектних завдань учні вчаться планувати майбутню роботу, погоджуючи свої дії із загальним планом, продумувати послідовність її виконання, підбирати і використовувати потрібний образотворчий матеріал.

В той же час в колективно-проектних роботах яскраво розкриваються індивідуальні особливості учнів, формуються їхні творчі навички.

Керівництво колективно-проектними роботами має свою специфіку і в організації роботи учнів, і в підборі матеріалу, і в характері попередньої підготовчої роботи, і в змісті самої діяльності. Так, відповідно до змісту і призначення радимо об'єднувати учнів у групи по 4-6 осіб, при цьому необхідно враховувати спільність інтересів і можливості кожного учасника. Наприклад, учні можуть працювати одночасно або послідовно на одному аркуші паперу.

Успіх колективно-проектних робіт багато в чому залежить від попередньої підготовки: спостереження явищ оточуючої дійсності; перегляду репродукцій, предметів декоративно-прикладної творчості, читання художньої літератури, слухання музики, перегляду відеофільмів. Це є основою для бесіди з учнями на теми завдання. Потім визначається напрям і об'єм роботи, її зміст, матеріали. Особливу увагу надається послідовності виконання роботи, її розподілу між дітьми з урахуванням їх інтересів і індивідуальних здібностей.

Для колективно-проектної роботи можуть бути використані наступні види художніх робіт:

1. Оформлення виставок.
2. Оформлення подарунків.
3. Оформлення інтер'єрів шкільних приміщень.
4. Виконання ескізів театральних костюмів і їх атрибутів.
5. Створення декорацій та бутафорій для сцени шкільного театру.
6. Виготовлення театральних, авторських ляльок чи іграшок.
7. Виготовлення «Різдвяного вертепу», великодніх композицій.
9. Створення «Календаря», альманаху творчих робіт.
10. Розробка та виготовлення дитячої книги.

Пропоную розглянути колективно-проектну роботу «Календар».

Методичні вказівки до виконання колективно-проектної роботи «Календар».

Кожний учень на окремому аркуші виконує обраний сюжет, потім складається і оформлюється «календар в картинках». В такій колективній роботі важлива послідовність розміщення окремих учнівських робіт і знаходження смислових зв'язків між ними. Будь-яка колективно-проектна робота повинна відрізнятися чіткістю і простотою композиції, нескладністю змісту.

Перед початком роботи бажано розглянути з учнями світлини з пейзажами міста, краєвидами рідного краю, провести екскурсію у природу. Пригадати характерні особливості будови дерев, їх порівняння, об'єднання в композицію. Це допомагає створити свій «художній образ». Діти виконують замальовки з натури, з подальшою доробкою по пам'яті.

При здійсненні індивідуального підходу кожний з учнів групи виконує тільки свою частину проекту: реалізує власний задум композиції, підбирає колір фону. Потім учні колективно розглядають створені ними роботи аналізують їх, обирають кращі та складають календар.

Ця робота може проводитися по-іншому. Наприклад, одна підгрупа виконує пошуки композиції пейзажу за місяцем календаря, інша — продумує оформлення сторінки календаря. В процесі роботи учні вчаться допомагати

один одному.

Другий спосіб організації колективно-проектної роботи є складнішим. Учні індивідуально виконують частину роботи, знаючи наперед загальну тему, а потім об'єднують свої зображення в одну композицію. Дається загальна тема, над якою діти працюють самостійно, тобто вони самі розподіляють обов'язки (хто, що робитиме), погоджують свої дії, уточнюють розміри, пропорції частин і komponують всі зображення відповідно до задуму. Вказівки до цього колективного виконання завдання я чітко висловлюю на початку заняття, щоб діти могли усвідомлено працювати.

Колективно-проектна робота має величезну нагоду для розвитку у дітей творчої уяви, фантазії. Цей вид образотворчої діяльності доступний не тільки для обдарованих дітей, ним можуть займатися діти шкільного віку. Діти створюють продукт своєї творчості, який доставляє радість всім.

Висновки

- Яка дитина обдарована?
 - Чим вона відрізняється від інших дітей?
 - Творчістю
 - А що таке творчість?
 - Вміння побачити те, що інші не бачать, вміти почути те, що інші не чують.
 - Зрозуміти те, що не зрозуміють інші.
 - А звідки береться таке вміння?
 - Де його джерело?
 - Його джерело – здатність людини дивуватися.
 - Дивуватися формі листочка, кольору неба, польоту бджоли.
 - Здивуватися й спитати себе: чому?
 - Спитати і забажати дати відповідь фарбами, кольором, штрихом, лінією, плямою...
- Тож знаходьте час для творчості – це муза душі. Знаходьте час для роботи – це умова успіху. Знаходьте час для мрії – це шлях до зірок!*

Художнє виховання в школі – це розвиток потреби і здатності дитини до емоційно-естетичного переживання. Світ навколо нас прекрасний не тому, що художньо досконалий, а тому, що кожний індивід переносить на нього власне розуміння краси настільки, наскільки в нього розвинене бачення цієї краси.

Навчання образотворчій діяльності особливо важливе для дитини, бо вміння висловлювати свої думки, почуття за допомогою малюнка необхідні для представників різних професій, а не тільки для художників.

Методика навчання образотворчому мистецтву, яку розробила Кондратюк Наталія Вікторівна ґрунтується на концепції, яка стверджує, що навчити малювати можна кожного школяра, але виховати справжнього майстра набагато складніше. Весь процес навчання мистецтву спрямований на

виявлення обдарованих дітей і розвиток творчих здібностей кожної дитини окремо та зацікавити .

Поряд із здібністю до аналітичного осмислення характерних ознак форми, будови, забарвленні об'єкту, образотворче мистецтво дає можливість формуванню у дітей особистісну оцінку світу, уміння висловлювати власні думки й почуття засобами мистецтва.

Інтегровані курси «Мистецтво», «Художня культура» в загальноосвітньому навчальному закладі – особливі предмети, що забезпечують духовно-творчий розвиток учнів. Дані шкільні предмети несуть у собі значний потенціал для використання інтеграції навчальних технологій та предметів. І є тим, художньо - естетичним середовищем, що розвиває творчі здібності, естетичний смак учнів, підвищує інтерес до предметів, виховує почуття прекрасного. Крім того, їх застосування у навчально-виховному процесі дає можливість реалізувати ідеї індивідуалізації та диференціації навчання.

Упровадження сучасних технологій інтеграції в освітню практику, зокрема на уроках художньої культури та образотворчого мистецтва, на погляд Наталії Вікторівни, відкривають нові можливості щодо особистісного розвитку учнів, збагачення їх емоційно-естетичного досвіду під час сприймання навколишнього світу, художньо-практичній діяльності, інтерпретації, оцінювання творів різних видів мистецтва, а також формування ціннісних орієнтирів, потреби в творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні.

На уроках художньої культури доцільно застосовувати різноманітні педагогічні підходи і технології, методичні прийоми, інформаційні матеріали. Кожна тема має інтерпретуватися учителем по-різному. Головне – розкрити основні положення програми щодо видової, жанрової та стильової специфіки мистецтва.